

bağbahçe

ÇEVRE BAHÇE ÇİÇEK DERGİSİ SAYI: 64 MART-NİSAN 2016 FİYATI: 5 TL

TÜRKİYE'NİN TEHDİT ALTINDAKİ BİTKİLERİ
Kaya sıgırkuyruğu (*Verbascum rupicola*)
Gövrek (*Anchusa limbata*)

AZ IŞIKTA BOL ÇİÇEK...
Camgüzeli (*Impatiens walleriana*)

Sakura (*Cerasus 'Yoko'*)

Sarı yasemin
(*Jasminum fruticans*)

Centiyane kökü
(*Gentiana lutea*)

NGBB'DE YENİ BİR KOLEKSİYON
Turnagagası (*Geranium sp.*)

NGBB'DE EĞİTİM

Çeşit Çeşit Eğitim!..

NGBB ANADOLU ADASI

Karakteristik Türler

NGBB İSTANBUL ADASI

Yedi Tepeler'de Değişim

Centiyane kökü

(*Gentiana lutea* L.)

Centiyaneğiller (*Gentianaceae*) ailesinden, çok yıllık, otsu tür olan sarı afat (*Gentiana lutea* L.) bitkisinin köküdür. Yüksek rakımlarda (1000-2500 m) yetişen sarı afat bitkisi, 1-2 metre boylanabilir ve çiçekleri sarı renklidir. Turhan Baytop'a göre, diğer Türkçe isimleri şöyledir: centiyan (Arapça'dan), cintiyane, defneyezit, güşadotu (Farsçadan), jansiyan, kantaron-u kebir, sarı gentiyan, sivri kökü (Bozdağ).

Sarı afat bitkisinin, 7-10 yıllık iken toplanarak güneşte kurutulmuş kök ve rizomları; yaklaşık 10-20 cm uzunluğunda, 1-3 cm çapında, silindirik parçalar halindedir. Dış yüzünde, esmer sarı renkli, ince mantar tabakası bulunur. Özel kokuya ve acı lezzete sahiptir. Yoğun toplama nedeniyle, Avrupa'nın pek çok yöresinde nesli tehlike altındadır.

Ülkemizin batı bölgelerinde, sarı afat (*Gentiana lutea* L. subsp. *lutea*) ve güşad (*Gentiana lutea* L. subsp. *symphyandra* [Murb.] Hayek) türleri yetişmektedir. Bu bitkilerin kökleri, uzun yıllar Türkiye'den ihraç edilmişse de neslinin tükenmesi endişesiyle, ihracatı yasaklanmıştır. Fransa'da ve Almanya'da, az miktarda kültürü yapılmasına rağmen, gerekli talep Balkanlar'dan karşılanmaktadır.

Yaşlı Plinius (M.Ö. 23-79) ve Anadolu Hekim Dioskorides (M.S. 1. yüzyıl), bitkinin zehirli hayvan ısırıklarına, sindirim sistemi ağrıları ve kramplarına, yüksek ateşlenmeye karşı, tedavi edici özelliklerinden bahseder. Hindistan'da yetişen "*Gentiana chirayita* Roxb." kökleri, Ayurveda tıbbında, centiyane gibi acı tonik, sindirim sistemi uyarıcısı, kolagog (safra salgısı artırıcı) ve siyalogog (tükürük salgısı artırıcı) olarak kullanılır.

Avrupa, Alman, Fransız farmakopelerinde tanımlanmıştır. Avrupa farmakopesinde, centiyane kökü (*Gentianae radix*) ve centiyane tentürü (*Gentianae tinctura*) kayıtlıdır. Amerikan farmakopesinde, 1820-1950 yıllarında yer almıştır.

Alman E Komisyonu, centiyane kökü acı maddelerin, sindirim

sistemindeki sinir uçlarını uyarak, tükürük ve mide salgılarının artışına yol açtığını; bu nedenle droğun, iştahsızlık, şişkinlik, gazlılık gibi hazımsızlık durumlarında kullanılabileceğini onaylamıştır.

Centiyane kökü, saf acı madde (amarum purum) olarak addedildiği gibi, tonik olarak da kulla-

nılır. Hayvan deneylerinde, bronş salgısını artırdığı gösterilmiştir.

Avrupa İlaç Ajansı (EMA)'nın Tıbbi Bitkisel Ürünler Komitesi (HMPC), yayınladığı topluluk monografında, centiyane kökünü geleneksel kullanımını onaylamıştır. Buna göre, toz edilmiş drog (çay olarak); kuru ekstre (4,5-5,5:1; % 53 etanol h/h); tentür (1:5; % 70 etanol); sıvı ekstre (1:1; % 45 etanol); hafif dispeptik/sindirim sistemi rahatsızlıklarında ve geçici iştahsızlıkta kullanılabilir.

Yetişkinlerde, ortalama günlük doz şöyledir: Çay için 1-2 g toz drog, günde 3-4 defa; 120 mg kuru ekstre içeren 2 kapsül, günde 2-3 defa; 1 ml tentür, günde 1-3 defa; 1 g sıvı ekstre, günde 2-3 defa. İştahsızlık için çay, tentür ve sıvı ekstre, yemeklerden yarım saat önce; kuru ekstre ise bir saat önce alınmalıdır. Çocuklar ve 18 yaş altı ergenler için kullanımı önerilmez. Semptomlar, iki hafta kullanımdan sonra geçmezse, bir

doktora veya yetkili sağlık çalışanına başvurulmalıdır.

Çayı, iki şekilde hazırlanabilir. Birinci yöntemde, 1-2 g kök, 150 ml kaynar suda, 10-15 dakika bekletildikten sonra içilir. İkinci yöntemde, 1-2 g kök, 150 ml soğuk suda, 8-10 saat bekletilir ve bu şekilde hazırlanan maserat, kaynatıldıktan sonra içilir.

Haricen kullanımda, yara iyileştirici etkisinden dolayı, cerahatli yaralar, kökün % 10'luk yoğun dekoksasyonu ile yıkanır. Dekoksasyonun, alyuvarları artırıcı etkisi gösterilmiştir.

Mide ve oniki parmak barsağının (duodenum) peptik ülserlerinde, kullanımı önerilmez.

Almanya'da çayı, perkolatı, tentürü, sıvı ve kuru ekstreleri, sindirim sistemi toniği ve kolagog olarak; iştahsızlık, gazlılık ve mide salgısının azlığı gibi durumlarda dahilen kullanılır. Centiyane köklerinden hazırlanan aperitif içkiler de mevcuttur.

Centiyane kökünde bulunan sekoiroidoit yapıda, acı maddeler

gentiopikrin (% 24) ve amarogen-tin (% 0,02-0,8), kökün acı lezzetinden sorumludur. Bu maddelerin acılık değeri, 58 milyondur. Ayrıca, gentianoz ve gentiobioz gibi oligosakkaritler; inülin ve pektin gibi polisakkaritler; gentisik, kafeik ve protokatekuiik gibi fenolik asitler; fitosteroller; triterpenler; tanen ve eser miktarda uçucu yağ içerir.

Gebelik ve emzirme döneminde güvenliği bilinmediğinden, kullanımı önerilmez. Aşırı doz alınmazda, ters etki rapor edilmemiştir. Nadiren, kalp çarpıntısı (taşikardi), baş ağrısı ve kaşıntı (pruritus) gibi sorunlara yol açtığı bildirilmiştir.

K. Hüsnü Can Başer

Prof. Dr. Yakın Doğu Ün. Eczacılık Fak.

Fotoğraflar: Serdar Aslan

Bu yazıda belirtilen ifadeler, sadece bilgilendirme amaçlıdır; tavsiye niteliği taşımaz. Hastalıkta tedavinin, mutlaka doktor kontrolünde yapılması gerektiği unutulmamalıdır.